

BO'LG'USI KADRLARNI TAYYORLASHDA KASBIY XUSUSIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI

Nekvoyeva Sitora Rajab qizi

Surxondaryo viloyati Muzrabot tumani

38- maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Respublikamiz aholisining aksariyati agar xo'jalik sohasi bilan shug'ullanayotganligi tufayli uning tarmoqlariga oid mutaxassislarni tayyorlash uchun kasbning psixologik xususiyatlari, mehnat ko'nikmalari va malakalari bilan bo'lg'usi ixtisos egalarini qurollantirish muhim ijtimoiy vazifalardan biridir.

Kalit so'zlar: kasb tanlash, kasbiy shakllanish, kasbiy rivojlanish, kasbiy xulk, kasbiy jixatdan o'zini anglash.

KIRISH

Bo'lg'usi mutaxassisni kasbiy tayyorlash, kasb-hunar talimi oldiga qo'yiladigan talablarga mutanosib insonlar qilib shakllantirish davlat ahamiyatiga molik muammo bo'lib hisoblanadi. O'zbekistonning issiq iqlim sharoitining biologik-tibbiy jihatlari birmuncha o'rganilganligiga qaramay, ularning mexanizmlari, akseleratsiya hodisasi, qishloq aholisining jismoniy rivojlanishi, mehnatkashlarning issiq sharoitga moslashishlari, mehnatni tashkil qilishning oqilona yo'llari, mehnat unumdorligini oshirishning samarali usullari, ekologiyaaning o'zgarishiga o'xshash muammolar qariyb o'rganilmagan

Ijtimoiy taraqqiyotni ro'yobga chiqarish uchun mamlakatda yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash va ularni jahon 28 standartlari darajasiga ko'tarmoq lozim, fan va texnikaning bugungi kun taraqqiyotiga javob berish uchun keng saviyali, bilimdon, o'z kasbining fidoiy kishisini kamol toptirish orqali davlatimizda bozor iqtisodiyotiga bardosh beradigan raqobatbardosh mahsulotlar yaratuvchi kasb egalarini shakllantirish joiz. Toki ular davr talablariga og'ishmay javob beradigan, qiziqishi keng, malakasi mustahkam, xotirasi barqaror, fikr yuritishi puxta izlanuvchan, mehnatsevar, vatanparvar, iymon-e'tiqodli insonlar bo'lib voyaga yetishishsin. Shuni alohida ta'kidlash joizki, o'rta maktab o'quvchilarining hammasi kasb tanlashga kelganda oqilona va to'g'ri yo'l tutadi, deb bo'lmaydi, albatta. Ulardan ba'zilar tavakkalliga ish tutsalar, ayrimlari ota-ona kasbini tanlaydilar yoki ko'zga tashlanib turgan, yaqqol namunalarga taqlid qiladilar, goho sevimli kishilari izidan borishni mo'ljallaydilar.

Maktab o'quvchilarining mayllari, havaslari, intilishlari, xohishlari, motivlari, ezgu niyatlari xususan kasbkorga bo'lgan qiziqishlari, motivlari, intilishlari

tugʻilishi psixologiya fanining shaxs muammosi bilan uzviy bogʻliqdir. Shaxs psixologiyasini oʻrganish oʻquvchilarni kasb tanlashi demakdir. Oʻquvchilarning individual tipologik xususiyatlari, yoshi va jinsini hisobga olgan holda ularning har birini oqilona kasbga yoʻllash shaxs psixologiyasining muhim vazifalaridan biridir. Bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyat qurish toʻgʻrisidagi hujjatlarda oʻquvchilarni mustaqil kasb tanlashga (oʻz imkoniyatlarini oʻzi baholash orqali) oʻrgatish juda muhim va zarur vazifa ekanligi taʼkidlanadi.

Shunga koʻra psixolog olimlar, metodistlar, tashxis markazi xodimlari keng jamoatchilik bilan birgalikda kasbga doir bilimlarni keng tashviqot qilishlari, kasb-kor tanlashga oid yoʻl-yoʻriqlar va metodlar ishlab chiqishlari, kasb tanlash maslahatlari rasmiy shoxobchalari kengaytirilishi, professiogramma, professiografiya, psixogrammalar koʻlami orttirilishi lozim. Keyingi yillarda oʻtkazilgan kuzatishlar Respublikamizda yoshlarni kasbga yoʻllash sohasida talay kamchiliklar borligini koʻrsatdi. Buni biz viloyatlar kesimida hamda Respublika boʻyicha 9-sinf bitiruvchilariga sohalar boʻyicha tavsiyanomalar berishda koʻrdik. Darhaqiqat, maktabda oʻquvchilarni kasb-hunarga yoʻnaltirish va psixologik-pedagogik tashxis ishlarini amalga oshirishdagi dastlabki qadamlar boshlandi. Oʻylaymizki, ana shu dastlabki qadam maktablarda kasb-hunarga yoʻnaltirish ishlarini olib boruvchi mutaxassis hamda oʻquvchilarning kasb-hunarga qiziqishi, moyilligi va layoqatini aniqlash bilan shugʻullanadigan maktab amaliyotchi psixologi shtatlarini tashkil etishdan iborat boʻlishi lozim. Chunki, bu mutaxassislarsiz maktabda mazkur ishlar haqida gapirish ham mumkin emas. Maktabda olib borilayotgan kasb-hunarga yoʻnaltirish va psixologik-pedagogik tashxis ishlarining samarasi bevosita shu ikki mutaxassisning olib borayotgan ishlari koʻlami, ularning saviyasi va malaka koʻrsatkichi hamda faoliyatining aniqligiga koʻp jihatdan bogʻliq boʻlishi barchamizga ayondir.

Oʻquvchilarni mustaqil mehnat faoliyatiga puxta tayyorlash va ularning kasbhunarini oʻz qobiliyatlariga yarasha toʻgʻri tanlashlariga erishish uchun maktab oʻqituvchilarining pedagogik mahorati, bilim saviyasi, didaktik (shuningdek, akademik, tashkilotchilik, perseitiv va h.k.) qobiliyatlari yuksak boʻlishi, fan asoslarini turmush bilan bogʻlab oʻrganilishi, toʻgʻarak va qoʻshimcha, yordamchi kurslar oqilona uyushtirilishi, maktablarda kasb-hunar toʻgʻrisida maʼruzalar oʻqilishi, suhbatlar, munozaralar oʻtkazilishi zarur. Shuni ham aytib oʻtish oʻrinliki, maktab oʻquvchilari kasb tanlash borasidagi oʻz qarorlarini, koʻpincha, har tomonlama dalillab bera olmaydilar, biroq ularning koʻpchiligi bu masalaga ongli ravishda yondashishga intiladilar. Mehnat psixologiyasi va kasb psixologiyasi predmetlarini farqini aloxida taʼkidlash lozim. E.A.Klimov, mehnat psixologiyasiga quyidagicha tavsif beradi: mehnat psixologiyasi fan sifatida bu insonning subʼekt sifatida faoliyat koʻrsatishi va shakllanishi soxasidagi vazifalarni echish usullari,

yullari va sharoitlarini o'rganuvchi psixologiya yunalishidir. Kasb psixologiyasi shaxsning kasbiy jixatdan shakllanishini o'rganadi. Bunda shaxs rivojlanishi kasbiy shakllanishi sifatida ko'rib chiqiladi. Kasb psixologiyasi-mehnat psixologiyasining kasblarni psixologik komponentlarini yoki muayyan kasbda ishlovchilarga nisbatan quyiladigan psixologik talablarni o'rganish xamda ilmiy taxlil qilish bilan shug'ullanuvchi bo'limidan iborat. Mutaxassislikning turli ijtimoiy - madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy qarashlarida kasbiy xulk muxim axamiyatga ega. Shaxsning psixomotor motivatsion va kognitiv sifatlariga e'tibor berilgan xolda kasbiy yutuqlarga asosiy e'tibor karatiladi.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, kasb psixologiyasining predmetining ta'rifiga asoslanib, uning quyidagi vazifalarini ajratib ko'rsatish maksadga muvofik:

1. Shaxsning kasbiy shakllanishi asosiy tushunchalari va tadkikot tamoyillarini, o'zining faoliyatiga tegishli uslublarini asoslash;
2. Kasb psixologiyasi predmetiga mos bo'lgan tadqiqot uslullarini ishlab chiqish va o'ziga xos uslublarini tuzish;
3. Kasblarning tavsifiy tuzilmasini psixologik taxlil qilish, kasblarni proektlash uslublari va tamoyillarini ishlab chikish;
4. Shaxsning kasbiy shakllanishi konuniyatlari va psixologik mexanizmlarini tadqiq etish. Bu jarayon dinamikasini determinantlovchi omillarni aniqlash, kasbiy shakllanishdagi inkirozlarni taxlil etish;
5. Mutaxassislikning kasbiy desturuktsiyalarini, ya'ni shaxsning deformatsiyasi, kasbiy faoliyatga bo'lgan layokatini pasayishi va boshkalar;
6. Shaxsning kasbiy rivojlanish monitoringni yuritish, bu borada psixodiagnostik vositalarni ishlab chiqish xamda mutaxassislarni attestatsiyadan o'tkazish;
7. Shaxsning kasbiy shakllanishiga psixologik yordam xamda insonning kasbiy xayoti davomida yordam berish, qullab-quvvatlash;
8. Kasbiy maslaxat, kasbiy ma'lumotning shaxsiy rivojlantiruvchi psixologik jixatlari, attestatsiyadan o'tkazish, kasbiy rivojlanishpsixotexnikasi, kasbiy korrektsiya va reabilitatsiya, kasbdan ketishga psixologik tayyorgarlik borasidagi bilimlar bilan qurollantirishdan iborat.

XULOSA

Kasbiy shakllanish jarayonida inqirozlar, to'qnashuvlar, destruktiv o'zgarishlar bo'lib o'tishi mumkin. Bu jarayonning tezligi biologik va ijtimoiy omillarga, shuningdek tasodifiy xolatlarga, hayotiy muxim kasbiy voqealarga bog'lik bo'ladi. Kasbiy shakllanish - bu shaxs rivojlanishining katta bir qismini o'z ichiga olib, u kasbiy maqsadlarning tarkib topishidan boshlab, kasbiy hayotning tugallanguncha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. “O‘zbekiston”, 2017.
2. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi – inson manfaatlarini ta’minlash taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. “O‘zbekiston”, 2017. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T., 2012.
3. Аграшенков А.В. Психология на каждый ден: советы, рекомендации, тесты. – СПб., 2004.
4. Адизова Т.М. Психологические методы изучения личности учащегося в процессе общения. – Ташкент, 2000.
5. Internet materiallari